

75 jaar bevrijding

Nationaal Monument op de Dam | Foto: Wut Moppie

Herdenking. De zin van herinneren

door Sybe Schaap

Het is een uitdaging om 75 jaar na de capitulatie van nazi-Duitsland te reflecteren op de betekenis daarvan. Waarom het zin heeft na zo een lange tijd de herinnering aan deze duistere tijd levend te houden. Dit geldt het sterkst voor de Dodenherdenking, vanwege de vertwijfelende vragen die ons blijven achtervolgen. Hoe zovelen om het leven konden worden gebracht of in de strijd sneuvelden. De redactie heeft mij voor deze beschouwing nog een begeleidende vraag meegegeven: of de herdenkingen ook iets betekenen in liberaal perspectief. Eerst de vraag of het zin heeft nog altijd te herdenken. Je zou, na 75 jaar, alles rond de Tweede Wereldoorlog

ook in de bredere geschiedenis kunnen voegen en het herdenken vervangen door historisch onderzoek en geschiedenislessen. Ik wil de vraag over de zin van het herdenken benaderen vanuit een toegespitst perspectief: namelijk *wat* zich toen heeft voorgedaan. Waarvan werden we eigenlijk bevrijd en waarom vraagt dit blijvende herinnering?

Ideologisch slagveld

Er stond, voorafgaand aan, tijdens en ook nog na de Tweede Wereldoorlog nogal wat tegenover elkaar. Niet alleen staten of volkeren, maar ook ideologieën en daarop gebaseerde volkenrechtelijke en geopolitieke missies. Het ging om heel wat meer dan de

---

erbij betrokken volkeren. Wij werden in mei 1945 dan ook niet zozeer bevrijd van de Duitsers, maar van het nazisme. Van een ideologie die in Europa een brede aanhang had. En Oost-Europa heeft daarna nog lang te lijden gehad onder een concurrerende ideologie, het communisme. Europa was een ideologisch slagveld. De vraag is, of we ons dit nog levend herinneren en of ook dit in de herdenkingen voorop moet staan. De oorlog was een dieperliggende confrontatie; we werden bevrijd van een extreem intolerante, moordlustige ideologie. De ideologische confrontatie ging na 1945 nog door. Voor ons in de vorm van een 'koude' oorlog die zomaar 'warm' kon worden; voor Centraal- en Oost-Europa in de vorm van onderwerping aan totalitair communisme. We mogen niet vergeten dat niet alleen nazi-Duitsland, maar ook de Sovjet-Unie de wereld in brand zette. In dit licht kunnen de omwentelingen rond 1989 als afsluiting van de voornoemde confrontaties worden gezien: het ten onder gaan van ook die andere rabiate ideologie. De Tweede Wereldoorlog was dus niet alleen een slagveld van elkaar op leven en dood bestrijdende volkeren. Het was ook een oorlog en moordpartij die met ideologische rechtvaardigingen werd ingezet: die van het nationaalsocialisme, het communisme en het fascisme. Ook dit moet op 4 en 5 mei een levende herinnering zijn. We werden bevrijd van een kwaadaardig stelsel: West-Europa van het nazisme en fascisme – de rest van Europa in 1989 van het communisme. Dit perspectief zegt ook iets over de *gewonnen* vrijheid, die haar uitdrukking vindt in de democratische rechtsorde, nationaal en inter-

nationaal. Een levende herdenking moet ook dit in beeld houden: onze rechtsstaat en zijn waarden. Ik benadruk dit, omdat de democratische rechtsstaat geen vanzelfsprekendheid is. Dat de vijand van weleer *verslagen* werd, wil nog niet zeggen dat het bijbehorende gedachtegoed zomaar *overwonnen* is.

De Tweede Wereldoorlog werd aangejaagd door agressieve ideologieën die moord, onderdrukking en slavernij rechtvaardigden. Het nazisme zocht raciaal-nationalistische '*Lebensraum*', het communisme een utopisch bevrijd mensdom. Rassenstrijd en klassenstrijd dus. In beide gevallen inlijving, terreur en uitroeiing, de eliminatie van onwelgevallige staten, klassen en rassen. Een uitgesproken vijand van beide ideologieën was de burgerlijke, democratische rechtsstaat. In die tijd werd deze ideologische tegenstelling terdege beseft. Dit blijkt in Nederland uit de wijze waarop de NSB voor de oorlog tegemoet werd getreden: indaming, inbegrepen een ambtenarenverbod. Liberalen, sociaaldemocraten, calvinisten en katholieken beschikten over zoveel eigen ideologische bagage, dat compromissen met fascistten, nazi's en communisten ondenkbaar waren. De rechtsstatelijke ordening werd gedragen door waarden die het verdedigen waard waren. Voor velen werd het verzet tijdens de oorlog eveneens gedreven door deze waarden. Dat maakte de bevrijding van 1945 ook een herwonnen vestiging van de democratische rechtsstaat. In zekere zin herhaalde dit zich in 1989, na de teloorgang van de Sovjet-Unie en het communisme. Je mag je overigens wel afvragen of de reactie in het

'Schoenen op de Donaukade' - Monument voor de slachtoffers van de Holocaust, Boedapest

Westen op de ondergang van het communisme niet wat overmoedig was. Uitdrukkingen als 'het einde van de geschiedenis' en de 'zegevierende liberale wereldorde' zouden kunnen getuigen van enige zelfoverschatting.

Mijn vraag is nu of de voornoemde kern van de wereldoorlog, de confrontatie tussen fundamentele waarden, nog voldoende leeft. Is er nog sprake van een levendig besef dat op het slagveld van weleer ook een ideologische strijd werd geleverd met ingrijpende rechtsstatelijke en geopolitieke implicaties? Bij mij heerst enige twijfel. Onze aloude liberale, calvinistische, katholieke en sociaaldemocratische politiek-maatschappelijke ideologieën hebben nauwelijks nog betekenis. Komt dit doordat funderende waarden sleets zijn geworden, vervallen tot postmoderne woorden met een vage betekenis? Dit geldt ook voor de doorwerking van deze waarden in maatschappelijke en staatkundige institu-

ties. De 'lange mars door de instituties', vanaf de jaren 60 aangezet door een herlevend marxisme, lijkt thans in het neoliberalisme en populisme succesvolle erfgenamen te hebben gevonden. Werkt dit door op de herdenkingen? Houden de genoemde waarden de volle aandacht? Of spitsen herinnering en herdenking zich toe op een volkerenslag met slachtoffers, winnaars en verliezers? Een levende herinnering aan de doden vraagt ook om het besef hoe dit kon gebeuren. Leven we in het volle besef van *wat zich nooit meer* zou mogen herhalen? Om mijn twijfel wat concreter te maken, eerst een verwijzing naar wat zich in recente tijd in Rusland heeft voltrokken; daarna een en ander over het Westen, inbegrepen Nederland.

Vaderlandse oorlog

Het binnenvallen van de nazilegers in de Sovjet-Unie was voor Stalin aanleiding om een van de kernprincipes van het commu-

nisme in een opmerkelijke zin te relativeren. Het Marxistisch internationalisme maakte plaats voor een nieuwe missie: die van de ‘grote vaderlandse oorlog’. Nu was het internationalisme, de wereldwijd te ontketenen klassenstrijd met regie vanuit Moskou, toch al omgedoopt tot ‘socialisme per land’, maar daarin ging het nog altijd om hetzelfde oude doel: de communistische wereldgemeenschap. Wat de vaderlandse oorlog – waar Karl Marx nog had gesteld dat proletariërs geen vaderland hebben – zo opmerkelijk maakte, was dat Stalin nu niet alleen de proletarische massa, maar het gehele volk inschakelde om de nazi-overmacht het hoofd te bieden. Later kon de communistische wereldrevolutie per land weer doorgaan – zoals te zien in Centraal-Europa na 1945. Maakte de afloop van de oorlog dan een eind aan het ‘vaderland’ als bindende waarde? Niet zomaar!

Een decennium na de teloorgang van de Sovjet-Unie nam de Russische president Vladimir Poetin afstand van de liberale wereldorde en de Westers gemodelleerde rechtsstaat. Dit na de chaos, die overigens ook is uitgelokt door twee, geïmporteerde ‘Westerse’ waarden. Namelijk democratie, maar dan zonder de benodigde instituties, en een neoliberale interpretatie van het marktliberalisme. De hervormingen brachten chaos, criminalisering van de samenleving en het oligarchenstelsel. Voor Poetin aanleiding een allesdoorringende autocratie te ontwikkelen. Net als onder het communisme, raakte het land volledig gepolitiseerd. Poetin schiep een staatsmacht met volle regie over parlement, rechterlijke macht en kerk. Een welhaast my-

thische leiderscultus moest zorgdragen voor verbondenheid met het volk. Een hernieuwd, nu populistisch tsarendom? Dit ging niet zomaar. De verbondenheid van autocratische leider en volk eiste rechtvaardiging. En daartoe greep Poetin terug op de Tweede Wereldoorlog en Stalins *vaderlandscultus*. ‘Rusland’ werd de mythische geest van een uniek volk, opnieuw bedreigd door vijanden, van binnen en van buiten. Wat nu alweer ‘vaderland’ heet, vraagt bescherming door een leider die deze mythe leven inblaast en uitdraagt. De volksleider rechtvaardigt zichzelf daartoe als erfgenaam van de eerdere ‘vaderlandse oorlog’, inbegrepen het tot de verbeelding sprekende symbool hiervan, Stalin zelf. Dit vraagt uiteraard om groteske geschiedvervalsing. Het heroïsche ‘vaderland’ lost de mislukte communistische missie thans af door een populistische. Dat het volk alweer van alle kanten bedreigd wordt, geeft het gevoel van identiteit temeer een mythische inhoud.

Wat betekent dit voor het herinneren en herdenken van de wereldoorlog? Dat de Sovjet-Unie een slachtofferrol wordt toegedicht en het nazi-Duitsland tot enige agressor wordt omgedoopt. Ook dat het Molotov-Ribbentropact een betekenis krijgt die de Sovjet-Unie niet langer als medeveroorzaker van de Tweede Wereldoorlog erkent. Rusland nu als slachtoffer en als heroïsche overwinnaar in een volkerenslag. Transformeert dit communisten en nazi’s dan tot Russen en Duitsers? De ideologische kern van de oorlog krijgt in ieder geval een nieuw gezicht: dat van een strijd tussen volkeren met een bijzondere volksidentiteit. Betekent dit dat het

‘vaderland’ thans ook andere buurvölkeren tot bedreigende volksidentiteiten omdoopt, zo niet vijanden van het eigen volk? Het begrip volksidentiteit veroverd al wereldwijd de geest. Het wij, het eigen volk, tegenover de niet-identieke ander; de goeden tegenover hun vijanden. Is het niet ironisch, dat Stalin en zijn ‘vaderland’ herboren worden in een patriottisme dat zowaar nazistisch getinte elementen uitdraagt? Ik doel op ideeën als oorsprongsmythe, volk, etniciteit, identiteit en een bezeten afkeer van internationalisme. Het kan verkeren. Hieraan voegt zich onder Poetin iets toe dat eveneens eigen is aan hedendaags populisme: het vervangen van feiten door ficties en leugens. Dit verandert wat herdacht zou moeten worden in een fictieve ‘geschiedenis’, die de vijandige ander gebruikt om het eigen volk en zijn leider glans te geven. De werkelijke geschiedenis is intussen nage-nog geheel uit de herinnering verbannen.

Waarom het voorgaande ter adstructie? Omdat ik vrees dat zich in Europa en ook daarbuiten iets overeenkomstigs dreigt te voltrekken. Een ‘vaderlandse’ blikwending waarin ook de Tweede Wereldoorlog wordt meegezogen. Er ontwikkelen zich mythische beelden die doen vergeten wat zich rond die periode eigenlijk voordeed, beelden waarin veel van het ‘volkse’ gedachtegoed weer tot leven wordt gewekt. Daartoe nog een korte terugblik op beide wereldoorlogen, op veranderingen die toen hun beslag kregen en nog altijd voortwoekeren. De Eerste Wereldoorlog maakte een einde aan de grote rijken in Centraal- en Oost-Europa: het Pruisische, het Tsaristische, het Ottomaanse en het

Habsburgse Rijk. Het concept dat daarvoor in de plaats terugkwam was dat van de *natiestaat*, een staat gefundeerd op een nationaal eenheidsbesef. Nu wil ik niet al te negatief doen over het begrip ‘natie’, maar wel over een aspect dat toen volle ruimte kreeg: het *etnische*. De oude rijken waren veel-volkere-nagglomeraten, min of meer gepacificeerd. De zich daaruit losmakende natiestaten waren eveneens multi-etnisch, maar het natie-idee bedierf het gepacificeerd samenleven. Dus raakten deze staten verstrikt in onderlinge oorlogen en – vaak erger nog – burgeroorlogen. Een en al razernij na de Vrede van Versailles (1919), met miljoenen doden en tragische volksverhuizingen. Wie beweert dat de natiestaat een concept van vreedzaamheid is – zoals door hedendaagse populistten uitgedragen – miskent de feiten totaal. De mythe van de natiestaat beheerste vervolgens ook het fascisme en nazisme en broeide eveneens na de Tweede Wereldoorlog nog door. Ik verwijs naar de verdrijving van de Sudeten-Duitsers uit Tsjecho-Slowakije en naar de recente Balkanoorlog. De natiestaat is een geheel ander idee dan de burgerlijke rechtsstaat.

Het Jodenvraagstuk

Door dit alles heen loopt namelijk een exces dat bij de Dodenherdenking bijzondere aandacht krijgt en vertwijfelde herinneringen oproept, het lot van de Joden. De *Endlösung* mag hierbij centraal staan, maar er mag niet worden vergeten dat deze tragedie een voorafgaande geschiedenis heeft. De wijze waarop de Joden gedurende onze gehele Westerse geschiedenis behandeld zijn, hoef

ik hopelijk niet op te wijzen. Maar eind 19e en begin 20e eeuw zocht het uitsluiten en vervolgen van Joden onder racistisch gedreven nationalist en nazi's een verleidelijke rechtvaardiging. De Jood werd de representant bij uitstek van het internationalisme. Dit zocht zijn weg in ideologieën en maatschappelijk-politieke bewegingen die in de moderne tijd om hegemonie streden: kapitalisme, liberalisme en communisme. De Jood werd de metafoor én belichaming van machten die het kapitaal beheersten; de banken, de markten, de kunsten en de wetenschappen. Dit maakte 'de Jood' tot een bedreiging voor de vermeend heilzame en beschermende nationale eenheid en identiteit. Vooral de vereenzelviging van het Jodendom met het communisme sloeg aan. Een wereldwijd *complot* van de Joden. De Jood als ontwerper en aanjager van het judeo-bolsjewisme. Een grotere bedreiging voor de etnisch-na-

tionale identiteit was nauwelijks denkbaar. Herdenking van de *Endlösung*, de Holocaust, met 'Auschwitz' als horrorsymbool, schiet tekort als niet deze onderliggende ideologische waanzin wordt meegenomen. Het herdenken van *wie* er werden vermoord, vraagt juist om een scherp oog voor *wat* deze verschrikkingen uitlokte en moest rechtvaardigen.

Hitler werd gedreven door racistische waanzin, anderen door etnisch nationalisme of identiteitsobsessies. Echter, steeds weer vooroordelen, ficties, leugens en vermeende complotten ter rechtvaardiging van ressentiment en haat. Met Jodenvervolg en uitroeiing als een extreem tragische vorm van burgeroorlog. De *Endlösung* als monsterachtige superlatief van al die etnische oorlogen en burgeroorlogen die zich sinds de Eerste Wereldoorlog in Europa afspeelden. In dit perspectief is er iets dat te den-

Holocaust Memorial Museum in Auschwitz, Polen | Foto: Szymon Kaczmarczyk

---

ken zou moeten geven. Je kunt een oorlog tussen staten beginnen en beëindigen, hoe ellendig het ook gebeurt en hoe heftig ook de naweën zijn. Een burgeroorlog laat zich echter veel moeizamer beëindigen, omdat de vijand niet ‘daarbuiten’ verblijft, maar ‘hierbinnen’, om ons heen. Door de geschiedenis heen zijn de Joden door dit lot getroffen.

Naoorlogse waardengemeenschap

De wereld heeft geleerd van wat zich tijdens de Tweede Wereldoorlog voltrok. Het naoorlogse ideaal van een wereldgemeenschap van soevereine staten is immers iets anders dan dat van een Volkerenbond van natiestaten. In West-Europa en de Atlantische omgeving werden de rechtsstaat en de representatieve democratie bindende principes. Het gelijkheidsbeginsel – gelijkheid van eenieder voor de wet – werd vergezeld door een recht op verscheidenheid – wettelijk beschermde ongelijkheid dus. Deze beginselen zijn ondenkbaar zonder de waarde van tolerantie: verdragen wat anders is. Dat staat haaks op het splijtende ideaal van ras of etniciteit, dan wel discriminatie op grond van identiteit, godsdienst of politieke overtuiging. Voor de ordening van internationale en geopolitieke verhoudingen werd ingezet op verdragen tussen soevereine staten, zoals mensenrechten- en handelsverdragen en andere institutionele vormen van samenwerken, bijvoorbeeld de Europese Unie.

Een tweeledige rechtsordering dus, nationaal en internationaal. Een ordening die een grondoorzaak van de Tweede Wereldoorlog moest wegnemen. Deze rechtsorde werd ook

omarmd door de meeste Europese staten die zich na 1989 losmaakten van de Sovjet-Unie. Een tweezijdige bevrijding. Naast de bevrijding *van* totalitaire en autocratische stelsels, de bevrijding *tot* een rechtsstatelijke ordening. Is het niet mooi dit te herinneren en te gedenken tijdens de Dodenherdenking en op Bevrijdingsdag? Dit is zeker zo. Maar dan moet dit aspect van de herdenking wel een centrale plaats blijven innemen, de rechtsstatelijke vrijheid. Dan moet een vergetelheid die deze kernwaarden doet veronachtzamen voorkomen worden. Het ging niet zomaar om een oorlog of een volkerenslag. Het ging bovenal om de onderliggende ideologieën. Waarom herdenken en herinneren? Omdat onderdelen van dit destructieve idee-engoed weer aantrekkingskracht kunnen tonen. Racisme, ethnocentrisme, intolerantie en rechtsongelijkheid kunnen weer de kop opsteken. Het verslaan van de vijand is niet zomaar hetzelfde als het overwinnen van zijn gedachtegoed en de verlokkelijke werking daarvan. Worden onze rechtsstatelijke waarden weer bedreigd? Schiet de herdenking tekort als we hieraan voorbijgaan?

De natiestaat terug

Waar ik onder meer op doel is dat de natiestaat weer terrein wint, althans in de zin van verleidelijk ideaal. Ook in de populair geworden roep om het herwinnen van onze soevereiniteit kan zich het natie-ideaal verpakken. In ideologische zin mag dit begrip nog niet erg concreet zijn, maar in emotionele zin duiken oude sentimenten weer op. De nieuwe nationalistenvan laten hun afkeer van de Europese Unie blijken door deze verdragsge-

---

meenschap te vergelijken met de nog maar net verslagen totalitaire stelsels. Wordt nog wel ten volle beseft wat zich in de totalitaire stelsels voltrok? Of begint ogenschijnlijk overwonnen gedachtegoed weer te verleidelijk te worden? ‘Natie’ wordt alweer identiek verklaard met herkomst, volk, identiteit en etniciteit. Daarbij voegt zich een groeiende intolerantie jegens het niet ‘volkseigene’. Is de intussen failliet verklaarde ‘multiculturele’ samenleving een eufemisme voor multi-etniciteit? Nederland was – zoals elk land – altijd multicultureel, en religieus en ideologisch divers. Dat kan het probleem niet zijn. Wel dat het ideaal van de natiestaat weer de aloude afkeer van etnische diversiteit vertolkt. Het ‘Polenmeldpunt’ en de ‘minder Marokkanen’-uitspraak laten zien waar het om draait. Een migratieprobleem dreigt een etnisch gedreven nationalisme te rechtvaardigen. De herontdekte vaderlandse identiteit is echter een begrip vol fictie en verbeelding, dat intolerantie kan aanjagen. ‘Wij’ tegenover zij die anders zijn en niet tot het eigen volk behoren. Dan kunnen rechtsstaat en de waarde van tolerantie het afleggen tegen de discriminerende idealen van volksidentiteit en de besloten natiestaat. Zo’n hang naar beslotenheid maakt ook de internationale rechtsorde verdacht: alsof verdragen ‘onze’ soevereine natie bedreigen.

‘Wat’ anders is wordt vertaald in wie daarachter schuilgaan, zoals het ‘eigen volk’ zich eerder keerde tegen de Jood als internationalist, om zo afkeer van de Jood *in persoon* te rechtvaardigen. Het wordt weer alledaags om slachtoffergevoel te vertalen in eigen-

tijdse complotten en bijbehorende daders. Zie het geloof in een islamitisch complot, gericht op het islamiseren of zelfs ‘omvolken’ van Europa. Complotten, als vanouds gesteund door verraderlijke elites: politici, rechters, de Europese Unie, welke andere vijand van het volk dan ook. Zelfs ‘de Jood’ wordt weer ingeschoven in deze obsessie. Waar men nog beducht is openlijk ‘de Jood’ te noemen, wordt George Soros als metafoor gebruikt: de Joodse miljardair die onder de dekmantel van goede doelen het Joodse internationalisme zou uitdragen.

Hoewel ‘rechts’-populisme de herleving van dit ideeëngoed aanvoert, dreigt het niet beperkt te blijven tot deze kringen. Dit ideeëngoed verleidt en infecteert. Dit des te gemakkelijker daar waar klassieke ideologieën al zodanig door erosie zijn uitgehold, dat ze weinig betekenis meer hebben. Politieke partijen beschikken intussen nog maar over een flinterdun ideologisch gedachtegoed. Verdwijnt zo eveneens de weerbaarheid tegen het populisme en zijn reactionair gedachtegoed? Het is in dit licht de vraag of de gang van zaken in Polen en Hongarije incidenten zijn. Dit lijkt voor ons wellicht ver weg. Maar is de wettelijk te beschermen verscheidenheid van de bevolking nog een vitale waarde? Het is de vraag hoe krachtig het beginsel van gelijkheid voor de wet nog doorwerkt. Zo ook of ons wettelijk stelsel nog het institutionele gebinte van de samenleving is. Is de *trias politica* nog volledig van kracht? Het gewicht van de ‘trias’ beweegt zich immers meer en meer naar de uitvoerende macht. Hoe ver gaat het in dit licht de rechterlijke macht?

Nazisaluten aan Adolf Hitler tijdens zijn bezoek aan Gdansk, 1939 | Foto: Everett Historical

Er moet voorkomen worden dat deze de uitstraling krijgt van een elite die zich onvoldoende aan de wil van het volk onderwerpt.

De Amerikaanse president Donald Trump noemt onafhankelijke rechters al openlijk ‘vijanden van het volk’. De verdenking dat rechters gepolitiseerd zijn leeft daarnaast breder. Het is toch opmerkelijk dat rechters zich onlangs in de Tweede Kamer moesten verweren tegen het verwijt van politisering. Of ging het om het verwijt van *verkeerde* politisering? Het zou een teken aan de wand zijn als we weer op moeten passen dat de rechterlijke macht niet in een repressief uitvoeringsorgaan van een gepolitiseerde staatsmacht verandert die volksvijanden te lijf gaat. Het lijkt wellicht een duister beeld. Maar ik wil, analoog aan een pandemie, waarschuwen voor initiële infecties die een exponentiële

groei ondergaan en dan nog maar moeizaam kunnen worden ingedamd. Ik heb wel eens de suggestie gehoord onze Bevrijdingsdag te vervangen door iets als een onafhankelijkheidsdag. Doe dit niet! Voor je het weet raakt zo’n dag bevangen door volksficties, identiteitsretoriek en de natiestaat. Herdenk liever de overwinning op het daarin gelegen verderf.

Herdenken als herinneren

Ik heb in het voorgaande willen waarschuwen voor de herleving van het gedachtegoed dat de tijdsperiode van de Eerste en Tweede Wereldoorlog heeft beheerst. Volksidee, identiteitsobsessie, een op macht gebaseerde natiestaat, politisering van het maatschappelijke en politieke leven, weerzin tegen vijanden van het volk en onderschikking van de rechterlijke macht. Ik vrees dat dit gedachtegoed niet geheel geschiedenis is geworden.

Bevrijding, 75 jaar geleden, is niet zomaar hetzelfde als *overwinning* op deze regressieve verleiding. De te herdenken bevrijding verdraagt dan ook geen beschrijving in triomfale bewoordingen. We moeten ons de werkelijke geschiedenis herinneren, weten *wat* zich toen voltrok. Alleen dan leren we van wat er gebeurd is. Dat helpt ons te beseffen wat er tegenover de tragedie van toen staat: de waarden die de bevrijding ons gebracht heeft. *Herdenken* moet samenvallen met levend herinneren van wat het kwaad heeft veroorzaakt. Dat herinneren draagt bij aan weerbaarheid. Dan nog een woord over het liberale perspectief. Vanuit zo'n herinnering zou een liberale partij weer eens te rade kunnen gaan bij de klassieke ontwerpers van haar waarden. Waarden die haaks staan op intolerante ideologieën. Voordat deze waarden in een verkeerde zin geschiedenis zijn geworden.

Een scherpe blik op de geschiedenis helpt ons te begrijpen wat er in de eerste helft van de 20e eeuw is misgegaan, maar leert ons ook wat daar na 1945 aan bevrijdende waarden tegenover werd gesteld. Dan behoudt Dodenherdenking haar diepere betekenis: een stilstaan bij de nauwelijks te bevatten aantallen doden, dat ook waarschuwt voor het gedachtegoed dat eraan ten grondslag lag. Dan herinnert Bevrijdingsdag ons niet alleen aan de herwonnen vrijheid, maar ook aan wat er nodig is om deze vrijheid te behouden.

Sybe Schaap is voormalig lid van de Eerste Kamer (VVD). Hij doceerde filosofie in Amsterdam en Praag en waterbeheer in Delft.

